

До одеських сторінок біографії Івана Маловічка

У статті подано результати архівних досліджень біографії українського поета-футуриста І. К. Маловічка. В центрі уваги зв'язки поета з Одесою.

Ключові слова: І. К. Маловічко, український футуризм, Розстріляне відродження, Одеська кіностудія ВУФКУ, Одеський державний технікум кінематографії ВУФКУ.

В 1990-ті рр. до читачів почали вертатися письменницькі імена, що були вилучені з літературного ужитку в результаті кривавих репресій 1920–1930-х рр. Цей період в українській літературі отримав трагічну назву — Розстріляне відродження. Зусиллями літературознавців та істориків по крихтам збиралися відомості про знищених тоталітарним режимом митців. Були заповнені величезні прогалини, і літературний процес 1920-х рр. набув яскравості і довершеності. Однак зусилля наукового пошуку останніх двох десятиліть не змогли засвоїти весь масив речників українського відродження. І на сьогодні лишаються «чорні діри» в літературознавстві 1920-х рр., що потребують дослідження, вивчення і популяризації доробку письменників, які були несправедливо покарані і творчість яких була несправедливо забута.

Одне з таких забутих імен — Іван Кирилович Маловічко, на початку 1930-х рр. відомий український поет-футурист, прозаїк та журналіст. За бібліографією видно, що він тільки розпочав свою письменницьку діяльність, експериментував з формою у віршах, писав художню прозу, публіцистику. Потім раптовий арешт і скорий суд — 17 листопада 1937 р. київською трійкою І. К. Маловічко був засуджений до розстрілу. Вирок було виконано 26 листопада 1937 р.

За життя Івана Кириловича вийшли окремими книгами його твори: «Шефи. Поема» (1930), «Головам на плечах» (1930), «Соціалістична весна. Поема» (1930), «По морях» (1931), «Морейн із Комі» (1934), «3 історії Одеського порту» (1935), «На кордоні» (1936). Після розстрілу автора його книги були вилучені з бібліотек і знищені. Поняття український футуризм пішло в забуття.

Першим дослідником українського футуризму став канадський літературознавець Олег

Ільницький. У його книзі «Український футуризм 1914–1930» ім'я І. К. Маловічка побіжно згадується сім разів [12, с.148, 160, 180, 205, 211, 212, 258].

У 2014 р. вийшла антологія «Українська авангардна поезія. Антологія 1910–1930», вона містить невелику біографію, бібліографію та чотири вірші Маловічка [13, с. 343–356].

Треба зазначити, що електронні ресурси дають досить цікаву інформацію щодо Івана Маловічка. У соціальній мережі Facebook, наприклад, є сторінка «100 років українському футуризму / Centennial of Ukrainian Futurism». Поміж інших є дві публікації, які присвячені І. К. Маловічку: уривок поеми «Шефи» та фрагменти спогадів Олексія Полторацького про Івана Маловічка [8].

В Українській Вікіпедії [9] є стаття про Івана Маловічка, де зазначено, що «це незавершена стаття про особу». За півроку стаття у Вікіпедії поповнилася досить цікавими матеріалами.

На жаль, вся інформація у мережі Інтернет викладена без посилань на першоджерела.

Для того щоб відтворити повну біографію повернутого із забуття поета, насамперед звернемось до архівних документів.

Перш за все звертає увагу, що навіть прізвище поета в різних документах пишеться по-різному — Маловічко та Маловичко. У статті прізвище написано так, як вказував поет у власноруч написаних документах.

І. К. Маловічко народився 7 листопада (25 жовтня) 1909 р. в селі Верещаки Лисянського району Черкаської області у родині бідних селян. У родині було троє дітей. Старший брат Григорій у 18 років поїхав на Далекий Схід. Молодший Олександр став студентом Далекосхідного державного університету. Пізніше

Олександр Маловічко очолив кафедру геофізики Пермського університету. Іван Маловічко закінчив сільську школу і згодом почав працювати вчителем початкових класів у школі села Радчи́ха Катерининського повіту на Уманщині. Але це не задовольняло амбітних бажань юнака. Його вабило велике місто. Іван захоплювався поезією та мріяв про кіно.

І влітку 1928 р. він лишає рідне село та переїжджає до Одеси. В серпні того ж року І. К. Маловічко вступає в Одеський державний технікум кінематографії ВУФКУ на екранне відділення [5, арк. 1].

В результаті роботи над дослідженням обставин життя І. К. Маловічка в Одесі у фондах Державного архіву Одеської області (далі — ДАОО) вдалося знайти фонд технікуму [2]. Деякі документи цього фонду буде наведено нижче.

«Одесский государственный техникум киноматографии Всеукраинского фото-киноуправления, г. Одесса». У цьому фонді всього 349 одиниць зберігання з 1924 по 1930 рр. Одеський державний кінотехнікум був розташований на вул. Чичеріна, 3, у Бульварному районі міста Одеси. У 1928 р. очолював цю установу Олександр Никонорович Денісов.

Досить цікава справа «Одеський державний технікум кінематографії. Статистичні звіти, списки студентів і викладачів за 1928, 1929 роки» [5]. На 81 аркуші цієї справи міститься велика кількість статистичних даних, цифри, відсоткові порівняння, які при детальнішому огляді дають уявлення про абітурієнтів того часу: за національністю, за партійністю,

поіменні списки всіх абітурієнтів, кількісні списки персоналу та викладачів.

Наприклад, у 1928 р. заяви до вступу у технікум подали 180 чоловік, з яких 153 абітурієнтам було відмовлено. І лише 27 чоловік зарахували до технікуму, з яких 10 чоловік вступили на екранне відділення (у т. ч. І. К. Маловічко) та 17 чоловік — на технічне відділення. Далі у документах докладно розписано, що серед тих, кого прийняли до технікуму, українців було 17 (63%), росіян — 6 (22,2%), євреїв — 3 (11,1%), поляків — 1. Чоловіків — 23, жінок — 4. Всього у 1928 р. в Одеському кінотехнікумі навчалось 108 студентів. Із них: на I курсі — 27 осіб, на II курсі — 42 особи, на III курсі — 39 осіб.

«Одеський Державний Технікум Кінематографії. Учебна частина 1928 рік. Справи прийому студентів. Поч. 22 серпня 1928 — зак. 8 вересня 1928 р.» [3, арк. 10]. У цій справі також зберігаються протоколи засідань приймальної комісії, списки абітурієнтів і т. п. На одній із сторінок справи «Список абітурієнтів, які викликаються до засідання приймальної комісії, що відбудеться в середу 5-го вересня о 11:00 та 17:30». Під номером 22 зазначений І. К. Маловічко.

У цій же справі можна знайти документи, які яскраво характеризують особливості життя та вступу в державні вузи у кінці 1920-х рр. Наприклад, такі заяви.

«Копия. Центральной приемной комиссии Наробраз. От жителя гор. Бершади Х. Н. Штейна члена союза «Швейников», комсомольца. Заявление.

Приехал к Вам Гольдберг Исаак Борисович, сын крупного непмана, который занимается у несколь-

Предмет	Оцінка за системою	Підпис викладача
Литературна проза з історичної	3	М. М.
Математика	4	М. М.
Сп. екон. дисципліна	3	М. М.
Гарнісурська мова	9	М. М.
Мітка	4	М. М.
Латинська мова	4	М. М.
Графічна грамота	4	М. М.
Елементи худ. освіти	4	М. М.
Технічні знані	8	М. М.
Спец. знані	8	М. М.
Психотехнічні знані	24	М. М.
Загальна сума балів	45	22

ПРИЙМНА КАРТКА

Прізвище: Маловічко
 Ім'я: Іван
 Дата народження: 1909
 Соціальний стан: робітничий
 Освіта: середня
 Чи допускає до вступу: так

Приймається до вступу: так

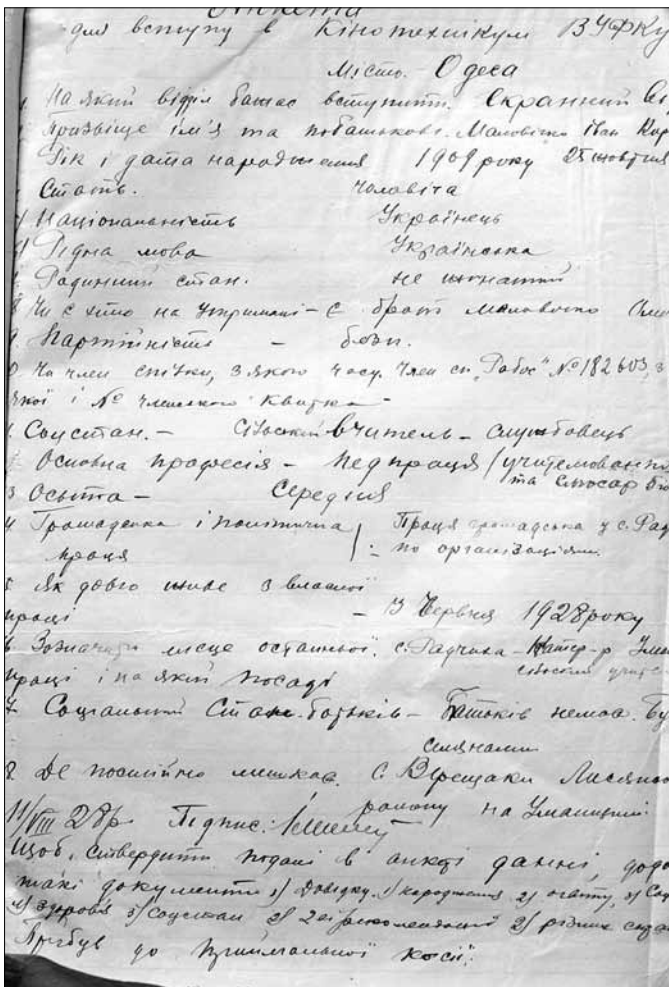
Дата: 05.09.28

Прийомна картка І. К. Маловічка в Одеський державний технікум кінематографії ВУФКУ

ких профессорів у тех, которые преподают в Медине. Ввиду того, что директивы Наробраза гласят о пролетаризации ВУЗов и он никогда не работал и не нуждался в работе и теперь достал где-то профсоюзную книжку. Парень сидит в Одессе, гуляет и хвастается, что он поступит скорее рабочего. Он говорит, что рабочий никогда не имел что кушать и не будет иметь, а я буду студентом и тогда не подходи ко мне.

Так что прошу принять во внимание мою просьбу и не только просьбу, а придерживаться указания Центра, прошу к испытаниям его не допустить. Правильность может удостоверить Бершадский Горсовет, Тульчинского Округа. 10.VIII 28. Прочитатель Х. Штейн [підпис] [3, арк. 21].

Поміж інших документів у цьому фонді зберігається особова справа студента Івана Маловічка [6, арк. 1–3]. Ця справа містить всього три документи: заяву про вступ, анкету для вступу та прийомну картку. У прийомній картці вказані оцінки з різних предметів, а також вклеєний невеликий портрет (38x33), який, очевидно, був вирізаний з великої фотографії. Заява про вступ

Анкета до вступу в кінотехнікум ВУФКУ

до технікуму та анкета, написані І. К. Маловічком від руки чорним чорнилом. Далі буде наведено повний текст цих документів.

«До іспитової комісії Одеського кінотехнікума від гр. с. Радчихи Катеринославського р-ну Уманської округи Маловічка Івана Кириловича. Заява. Прохаю іспитову комісію допустити мене до іспитів для вступу у кінотехнікум. Всі данні відомі з документів. Про [нерозб.] наслідки прохаю повідомити в найблищому [так!] часі на адресу: с. Верещаки [нерозб.] району на Уманиціні.

Платню за іспити не надсилаю [нерозб.] на пільгах що надаються сільським учителям.

13/VIII 28 р. Прохає: [підпис Маловічко]»

Анкета для вступу в технікум — це рукопис Івана Кириловича. На жаль, документи та довідки, які він вказує у кінці анкети, відсутні.

«Анкета

Для вступу в Кінотехнікум ВУФКУ місто Одеса
На який відділ бажав вступити. Екранний відділ
Прізвисько ім'я та по батькові. Маловічко Іван Кирилович.

Рік і дата народження. 1909 року 25 жовтня

Стать. Чоловік

Національність. Українець

Рідна мова. Українська

Родинний стан. Не жонатий

Чи є хто на утриманні. Є брат Маловічко [ім'я нерозбірливо]

Партійність — безп.

Чи член спілки, з якого часу. Член сп. «Робос» № 182603 з 1/1 28 р якої і № членського квитка

Соцстан. Сільський вчитель, службовець

Основна професія. Педпраця (учителювання та слюсар 5-го р-ду)

Освіта. Середня

Громадська і політична. Праця громадська у с. Радчиси праця. по організаціям

Як довго живе з власної праці. З червня 1928 року

Зазначити місце останньої с. Радчиха, Катер-р Уманицина, сільський праці і на якій посаді. учитель

Соціальний стан батьків: Батьків немає. Були селянами

Де постійно мешкає. с. Верещаки, Лисянського району на Уманиціні.

11/VIII 28 р. Підпис [підпис Маловічко]

Щоб ствердити подані в анкеті данні додаю такі документи 1) Довідку 1) народження 2) освіту 3) соцстан 4) здоров'я 2) 2 ар. Рекомендації 2) різних [нерозб.]»

У зв'язку із ліквідацією екранного відділення технікум І. К. Маловічко не закінчив [4, арк. 1].

Окрім архіву кінотехнікуму в ДАОО зберігається архів ВУФКУ 1920–30 рр. [1]. На жаль, більша частина описів цього фонду втрачена.

23.08.1963 р. ці описи були передані Одеській кіностудії художніх фільмів. У 1990-ті рр. Одеська кіностудія переживала скрутні часи, пізніше у 2007 р. у приміщенні, де зберігалися архіви, була пожежа. Вже у наші часи кіностудія змінила форму власності. Частково співробітникам ДАОО вдалося зберегти архів кіностудії, проте це документи вже післявоєнних років. Архівні документи Всеукраїнського фотокіноуправління 1920–1930-х рр. потребують більш ретельного пошуку. Можливо, щось збереглось у приватних колекціях або потратило до інших фондів чи установ.

Під час перебування в Одесі І. К. Маловічко надсилає своєї поезії у футуристичний журнал «Нова генерація», який виходив у Харкові під редакцією М. Семенка. Практично відразу його вірші з'являються на сторінках «Нової генерації» (1928, № 9). В серії «Автодор» на-

друковано вірш Маловічка «Кордильера» [8]. Батько українського футуризму Михайль Семенко високо оцінив функціональну поезію молодого поета. М. Семенко пропонує Івану Кириловичу серйозно зайнятися літературною діяльністю та запрошує його переїхати до Харкова.

У кінці 1928 р. І. Маловічко переїжджає до Харкова. Там Іван Кирилович шліфує свою письменницьку та поетичну майстерність. Постійно друкується у «Новій генерації». Працює журналістом у різних харківських газетах. Бере участь у численних літературних дискусіях. Після «самоліквідації» «Нової генерації» вірші І. К. Маловічка з'являються на сторінках київського «Авангард-альманаху», який редагував ще один виходець з Одеської кіностудії ВУФКУ Гео Шкурूपій. З 1934 р. Іван Кирилович — член Спілки письменників України.

В Одесу Іван Кирилович повертається у 1935 р., вже досить відомим поетом та журна-

207 38

НАРОДНИЙ КОМІСАРІАТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УСРР
Відділ Актів Громадянського Стану

ЗАПИС АКТУ ПРО ШЛЮБ № 207

(перший примірник)

Прізвище після шлюбу	Маловічко	Маловічко
Прізвище до шлюбу	Маловічко	Зубкова
Ім'я	Іван	Зоя
Підприємство	Кирилович	Габришівка
Професія	Жур.	Рос.
Ім'я матері	Габришівка	Габришівка
Сім'яний стан	В шлюбі не перебував, удовець, розведений (шлюб розірваний)	У шлюбі не перебував, удова, розведена (шлюб розірваний)
Місце	Міс. Габришівка	Міс. Габришівка
Ім'я і прізвище шлюбу		

Запис акту про шлюб
І. К. Маловічка та З. Г. Зубкової

Подружжя Маловічко
та Михайль Семенко.
Харків, 1930-ті рр.

лістом. У нашому місті І. К. Маловічко працює над нарисами «З історії Одеського порту». Не тільки професійні інтереси пов'язували Івана Кириловича з Одесою. 11 квітня 1935 р. в Одесі Іван Кирилович одружився з сімнадцятирічною студенткою медичного технікуму Зоєю Гаврилівною Зубковою. В ДАОО зберігається книга реєстрації шлюбів за 1935 р. із записом про їх одруження. Після реєстрації шлюбу родина деякий час мешкала в Одесі за адресою Стурдзовський зав., 11 [7, арк. 208].

Невдовзі подружжя переїздить з Одеси до Харкова. Оселяються вони у кооперативному будинку літераторів «Слово» за адресою вул. Червоних письменників, 5, кв. 52 (зараз вул. Культури, 9). Пізніше цей будинок назвуть «крематорій» та «дом предварительного заключения» [10]. Сьогодні на будинку «Слово» висить меморіальна дошка, вшановуючи більше ста імен українських митців, серед яких ім'я І. К. Маловічка.

21 вересня 1937 р. І. К. Маловічко був заарештований в Харкові. Його звинуватили в ан-

тирадянській націоналістичній діяльності, до якої він нібито був втягнутий своїм другом та сусідом М. В. Семенком. Слідство відбувалося у Києві. 17 листопада 1937 р. київською трійкою І. К. Маловічко був засуджений до розстрілу, зв.: 54-8-11 [11]. Вирок було виконано 26 листопада 1937 р. [13, арк. 345].

У 1957 р., на клопотання дружини, справу І. К. Маловічка було переглянуто. Вирок було скасовано, а справу припинено за відсутністю складу злочину. З. Г. Зубковій (дружині І. Маловічка) видали довідку, в якій було зазначено, що її чоловік помер в ув'язненні від запалення легенів 26 жовтня 1942 р. І. К. Маловічка було помертно реабілітовано та поновлено у членах Спілки письменників України.

Надалі робота з архівними матеріалами дозволить більш детально відтворити життєпис та заповнити білі плями у біографії І. К. Маловічка. Також потребує пошуку, аналізу та перевидання і творчий доробок поета.

Джерела та література

1. Державний архів Одеської області (далі — ДАОО). — Ф. Р-917.
2. ДАОО. — Ф. Р-3870.
3. ДАОО. — Ф. Р-3870. — Оп. 1. — Спр. 40.
4. ДАОО. — Ф. Р-3870. — Оп. 1. — Спр. 46.
5. ДАОО. — Ф. Р-3870. — Оп. 1. — Спр. 47.
6. ДАОО. — Ф. Р-3870. — Оп. 1. — Спр. 244.
7. ДАОО. — Ф. Р-8085. — Оп. 1. — Спр. 1426.
8. 100 років українському футуризму / Centennial of Ukrainian Futurism [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://bit.ly/1U51uXC>.
9. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/w/index.php?title=Маловічко_Іван_Кирилович&oldid=17005576.
10. Дукина Н. М. На добрий спомин. — Харків: Березіль, 2002. — 592 с.
11. Жертвы политического террора в СССР [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://lists.memo.ru/d21/f285.htm>.
12. Ільницький О. Український футуризм (1914–1930) / перекл. з англ. Р. Тхорук. — Львів: Літопис, 2003. — 456 с.
13. Письменники Одещини: на межі тисячоліть: антологія-довідник / упоряд. Б. І. Сушинський. — Одеса: Альфа-омега: ОКФА, 1999. — 426 с.
13. Українська авангардна поезія (1910–1930-ті роки): антологія / упоряд. О. Коцарев, Ю. Стахівська. — К.: Смолоскип, 2014. — 816 с.

Odessa pages of Ivan Malovichko biography

K. Khomenko

The article is dedicated to the results of archival research of the biography of the Ukrainian poet-futurist Ivan Malovichko. In the spotlight the article there are Ivan Malovichko's cultural and personal contacts with Odessa.

Keywords: Ivan Malovichko, marriage, Ukrainian futurism, Ukrainian Literature's Executed Renaissance, Odessa state College of cinematography.